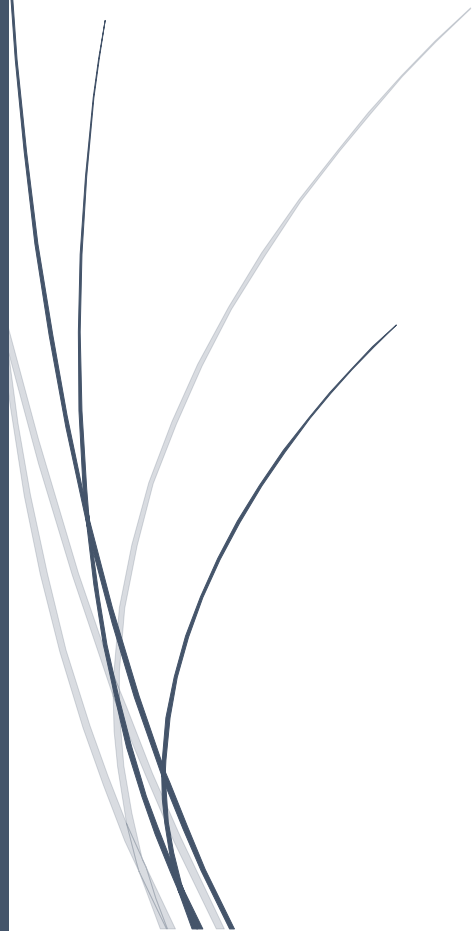
15/8/2020

Vernietigende kritiek of verbouwereerde criticus?

Representatie van de Umayyaden door een comparatief van de tweede en vierde burgeroorlog zoals uiteengezet door al-Tabari

Tetz Frielinck
RADBOUD UNIVERSITEIT
CURSUS: BACHELORWERKSTUK (SCRSEM2 V)
BEGELEIDER: PROF. DR. M.L.M. VAN BERKEL
STUDENTNUMMER: S4810856
WOORDEN: 8831

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave **1**
Inleiding **2**
Algemeen **2**
Methode **2**
Keuze van gebeurtenissen **3**
Historische debat omtrent de representatie van de Umayyaden door de Abbasiden **3**
Achtergrond en ontwikkelingen **3**
Kan men wat zeggen over de vroege geschiedenis van de Islamitische wereld? **4**
Nuancering **4**
Hoe moeten we al-Tabari plaatsen in de context van zijn eigen tijd? **5**
Belang van zijn achtergrond **5**
Achtergrond van al-Tabari **5**
Hoofdstuk 1: De Umayyaden **7**
1.1 Historische context **7**
1.2 Al-Tabari en zijn benadering van de tweede burgeroorlog **8**
1.3 Overzicht van de tweede burgeroorlog **9**
1.4 Hoe al-Tabari de verschillende actoren beschrijft **9**
Hoofdstuk 2: De Abbasiden **11**
2.1 Historische context **11**
2.2 De oorlog tussen twee broers: de vierde burgeroorlog **12**
2.3 Al-Tabari over de actoren van de vierde burgeroorlog **14**
2.4 De vergelijking tussen de representatie van de Umayyaden en Abbasiden **16**
Conclusie **16**
Resultaat **16**
Vervolgonderzoek **17**
Bibliografie **18**

Inleiding

Algemeen

Het beeld dat wij nu hebben van volkeren uit de geschiedenis wordt grotendeels bepaald door de manier waarop deze volkeren gerepresenteerd worden in historische bronnen. Enerzijds zijn historische bronnen vaak op meerdere manieren te interpreteren. Anderzijds zijn er voor bepaalde volkeren alleen externe bronnen beschikbaar, oftewel er zijn geen bronnen beschikbaar van het volk zelf. De Umayyaden (661 n.Chr – 750 n.Chr) zijn een voorbeeld voor beide punten. Behalve dat er nauwelijks bronnen zijn afkomstig van de Umayyaden zelf, is pas recentelijk het negatieve beeld omtrent hen bijgewerkt door historici. Dit beeld was voornamelijk een product van de wél aanwezige bronnen over de Umayyaden: die afkomstig van de Abbasiden (750 n.Chr. – 1258 n.Chr.). Zij wisten via een opstand het kalifaat van de Umayyaden over te nemen. De negatieve representatie van de Umayyaden door de Abbasiden is een gevolg van de gewelddadige machtsovername van het kalifaat door de Abbasiden. Het kalifaat had namelijk de hoogste macht op religieus en wereldlijk gebied. Toen de Abbasiden deze overnamen, moesten zij hun macht legitimeren. Dit deden zij door een sterk negatief beeld over de Umayyaden te verkondigen. Hoewel dit een overtuigende verklaring zou kunnen zijn voor het negatieve beeld van de Umayyaden, schetsen niet alle bronnen uit de tijd van de Abbasiden dit beeld.

Al-Tabari (839 n.Chr. – 923 n.Chr) zijn kroniek (*Tarikh al-rusul wal-muluk)* geldt namelijk als een van de meest complete en belangrijkste werken waarbij er een ander beeld geschetst wordt van de Umayyaden. Hij schrijft in zijn kroniek over de geschiedenis van de Islamitische wereld (hoewel een kroniek normaal een wereldgeschiedenis betreft is het hier vooral een overzicht van de geschiedenis van de Islamitische wereld). Hoe werden de Umayyaden gerepresenteerd in de kroniek van al-Tabari, en wat is het verschil met die van de Abbasiden eveneens in een tijd van burgeroorlog? Deze vraag is bedoeld om binnen het historische debat omtrent de representatie van de Umayyaden aan te tonen waarom een verdere nuancering van deze representatie nodig is. Ook kan dit werk aantonen dat al-Tabari's kroniek fungeert als voorbeeld van een genuanceerder beeld van de Umayyaden in de tijd van de Abbasiden dan tot nu toe werd gedacht. Al-Tabari is hiervoor erg belangrijk, omdat hij gezien wordt als een van de belangrijkste auteurs binnen de groep van religieuze geleerden en historici. Zijn reputatie werd uiteindelijk zo groot dat geleerden uit de Islamitische wereld wel naar hem moesten refereren in hun eigen werken, ook ver na de dood van al-Tabari.[1] Echter, de achtergrond van al-Tabari is ook een factor die bijdraagt aan de nuancering die we zien in zijn werk omtrent de Umayyaden. Hoewel hij zich (zoals bijna elke geleerde uit zijn tijd) hield aan de *akhbar* (rapportages van historisch significante gebeurtenissen) en *hadith* (voor dit onderzoek niet van toepassing omdat dit alleen de overgeleverde uitspraken van de profeet Mohammed zijn en hij hier verder niet wordt behandeld), behoorde hij niet tot een van de bestaande geleerdengroepen binnen Bagdad in zijn tijd. Hij had een andere interpretatie dan zij hadden.

Methode

Het historische debat rondom de representatie van de Umayyaden wordt uiteengezet om dit onderzoek te kunnen plaatsen. Daarnaast ga ik verder in op de achtergrond en bijzonderheden van al-Tabari, waarom hij buiten de bestaande geleerdengroepen van Bagdad viel. Dit biedt ook een

[1] F. Rosenthal, *The History of al-Tabari Volume 1: General Introduction and From the Creation to the Flood* (New York 1989) 6.

belangrijke context van zijn tijd voor het begrijpen van zijn interpretatie van de Umayyaden. Daarnaast schets ik voor zowel de Umayyaden als de Abbasiden kort hun historische context in zoverre dat nodig is om het onderwerp van dit onderzoek te verduidelijken. Daarop volgt de analyse van de twee gekozen burgeroorlogen (fitna, mv: fitan) en ga ik specifiek in op de manier waarop de verschillende actoren in deze burgeroorlogen beschreven worden. Tot slot bespreek ik wat dit ons zegt over de representatie van de Umayyaden vergeleken met die van de Abbasiden door al-Tabari.

Keuze van gebeurtenissen

De keuze voor de tweede en vierde burgeroorlog is bewust. De tweede burgeroorlog (680 n.Chr. – 692 n.Chr.) speelt zich af in een turbulente periode van de Umayyaden, waarbij de machtsfamilie binnen de Umayyaden wisselt, maar het volk wel hun macht weet te behouden en versterken. Gezien het bestaande negatieve beeld over de Umayyaden leek dit de meest geschikte burgeroorlog voor dit onderzoek. De eerste burgeroorlog met Ali (vierde rechtgeleide kalief) en Aisha (een van de vrouwen van Mohammed) in de Slag van de Kameel had namelijk als gevolg dat Mu'awiyah de macht in handen kreeg en hij de dynastie van de Umayyaden oprichtte. De derde burgeroorlog (de laatste voor de Umayyaden) was die met de Abbasiden zelf. Beide zijn minder geschikt voor dit onderzoek mijns inziens. De eerste omdat Mu'awiyah een omstreden persoon is binnen de Islamitische geschiedenis en daarom de focus vaak op hem ligt in plaats van de Umayyaden. Zij komen slechts tot stand als gevolg van de burgeroorlog. De derde burgeroorlog lijkt perfect voor dit onderzoek op het eerste oog. Echter, het betreft een situatie waarin de Umayyaden hun macht verliezen. Dit zou het doel van dit onderzoek, een vergelijking maken tussen representatie van de Umayyaden en Abbasiden in beide tijden, niet ten goede komen. Daarom is de vierde burgeroorlog (811 n.Chr – 819 n.Chr.) gekozen als vergelijkingsmateriaal. Het gaat hier namelijk om de burgeroorlog tussen twee Abbasidische halfbroers die beide een claim op het kalifaat hebben. Hoewel de context niet exact overeenkomt, is in beide gevallen wel sprake van een burgeroorlog waarbij de macht van de dynastie al gevestigd was, in gevaar kwam en tot slot weer werd hersteld.

Historische debat omtrent de representatie van de Umayyaden door de Abbasiden

Achtergrond en ontwikkelingen

Hoewel de Soennieten, Sjiieten en kleinere stromingen binnen de Islam verschillende opvattingen hebben over wie een legitieme opvolger kan zijn van de profeet Mohammed, blijft deze legitimatie altijd belangrijk. Dit was ook het geval voor de Umayyaden (661 n.Chr – 750 n.Chr) en de Abbasiden (750 n.Chr – 1258 n.Chr). Echter, de Abbasiden hadden hun macht niet verkregen via opvolging, maar door een opstand tegen hun voorgangers: de Umayyaden. Hierdoor moesten ze niet alleen de legitimiteit van hun eigen kalifaat vastleggen, maar ook die van de Umayyaden ongedaan maken. Vaak is het zo dat dynastieën die hun voorgangers vervangen deze voorgangers ook op een negatieve manier afbeelden in de geschiedenis.[2] Dit was dan ook lange tijd de gedachtegang binnen de historiografie over deze representatie. Meer genuanceerde ideeën over de representatie van de

[2] T. al-Hibri,''The Redemption of Umayyad Memory by the ʿAbbāsids'', *Journal of Near Eastern Studies* 61:4 (2002) 241-265. zie inleiding.

Umayyaden door de Abbasiden zouden pas in de 20ste eeuw opkomen.[3] De vroegere gedachtegang (voor de 20ste eeuw) ging voornamelijk uit van de Islamitische traditie. Hierbij was de kritiek op de Umayyaden dat ze de omstandigheden van de 7de eeuw hadden uitgebuit om zo aan de macht te komen.[4] Er werd hier verwezen naar de omstandigheden omtrent de fitna (burgeroorlog) tussen de vierde rechtgeleide kalief Ali en de tweede vrouw van Mohammed, Aisha. Deze strijd staat ook wel bekend als: de Slag van de Kameel (656 n.Chr). Deze strijd was niet alleen de oorzaak van het schisma binnen de Islam tussen de Soennieten en Sjiieten, maar ook een gebeurtenis waaruit de kritiek op de Umayyaden ontstond. Verder werden alle Umayyadische kaliefen, op één na, binnen de Islamitische traditie afgebeeld als koningen (en niet kaliefen) waardoor ze hun legitimatie verloren.[5]

Kan men wat zeggen over de vroege geschiedenis van de Islamitische wereld?

Waarom werd er zo lang uitsluitend verwezen naar de Islamitische traditie en werd die ook zo nauw aangehangen? Dit heeft te maken met het zeer beperkte bronnenmateriaal dat we hebben van deze periode. Van de Umayyaden zijn zeer weinig tot geen geschreven bronnen overgebleven. Wel hebben we geschreven bronnen over de Umayyaden afkomstig van de Abbasiden waar een negatieve visie op de Umayyaden naar voren komt volgens de meeste historici (zeker tot en met de 19e eeuw). Echter, ook deze bronnen zijn beperkt in aantal. Het is dan ook niet vreemd dat historici bij gebrek aan bronnen zich aansluiten bij deze visie. Toch kwam er in de 20ste eeuw langzaam een verandering in de manier waarop men met de bronnen om kon gaan. Wellhausen kwam met het idee dat auteurs uit een bepaalde tijd te koppelen zijn aan een bepaalde school uit dezelfde tijd, waardoor iets te zeggen valt over de historiografische traditie van een gebied.[6] Op deze manier wilde Wellhausen aantonen dat de gelimiteerde beschikbaarheid aan bronnen toch gebruikt kon worden om iets te zeggen over de vroege Islamitische geschiedenis. Hoewel hij hierbij geen directe nuance gaf aan de visie op de Umayyaden die geschetst werd door de Abbasiden, bood het wel zekere houvast bij onderzoek naar deze periode ondanks het zeer beperkte bronnenmateriaal. Toch was er veel kritiek op de aanpak van Wellhausen. Een belangrijke criticus, Noth, gaf namelijk aan dat de aanpak van Wellhausen geen rekening hield met het constante veranderen van de historische traditie, zoals in de periode van de Umayyaden en Abbasiden. Zelfs de vroegste werken (die overgeleverd zijn aan ons) hadden reeds ontwikkelingen en veranderingen ondergaan voordat ze, door wat wij zien als de vroegste traditie, werden vastgelegd.[7] Daarnaast is het volgens sommige historici niet mogelijk om iets te concluderen over deze periode, omdat we het bronnenmateriaal niet hebben. Ondanks de kritiek van Noth en anderen maken veel historici gebruik van de aanpak van Wellhausen wanneer ze onderzoek willen doen naar deze periode in de Islamitische geschiedenis. Bijvoorbeeld Patricia Crone die in haar werken voor een prosopografische benadering gaat om verschillende ontwikkelingen binnen de vroege Islam (zoals die van de politieke gedachte) toe te lichten.[8]

Nuancering

Verdere nuancering op het gebied van de representatie van de Umayyaden zien we bij de historici die met een kritische blik toch de Islamitische traditie willen gebruiken als bron. Zij gaan

[3] G.R. Hawting, *The First Dynasty of Islam: the Umayyad Caliphate A.D. 661-750* (Illinois 1987), 123.
[4] Ibidem, 11.
[5] Ibidem, 12.
[6] Ibidem, 124.
[7] Hawting, *The First Dynasty of Islam*, 125.
[8] P. Crone, *God's Rule Government and Islam Six Centuries of Medieval Islamic Political Thought* (Columbia 2005). Zie het voorwoord.

hierbij niet uit van de negatieve toon van deze traditie, maar zoeken juist de nuance binnen die negatieve houding. De Abbasiden veroordeelden de Umayyaden niet, maar wilde alleen hun superioriteit over hen tonen.[9] Dit deden de Abbasiden bijvoorbeeld door de gesprekken tussen Ibn Abbas en Mu'awiyah te belichten als een gesprek tussen twee wijze mannen, waarbij Abbas zich kon beroepen op zijn reputatie als geleerde van de Koran terwijl Mu'awiyah dat niet deed. Mu'awiyah die dat debat verloor werd weliswaar niet als tiran, maar eerder als goede verliezer afgebeeld.[10] De Abbasiden erkenden de legitimatie van de Umayyaden echter niet. Ze zagen hen eerder als een sterk machtscentrum dat bijdroeg aan de sterkere legitimatie van hunzelf, omdat ze een machtige tegenstander hadden overwonnen.

Om iets in mijn onderzoek te kunnen zeggen over de manier waarop al-Tabari de Umayyaden in zijn werk (*Tarikh al-rusul wal-muluk*: geschiedenis van de profeten en koningen) representeerde, is het belangrijk om aan te tonen waar en hoe we al-Tabari moeten plaatsen. Gezien de unieke positie van al-Tabari is het van belang om te kijken welke opvattingen hij deelt over de Umayyaden en in hoeverre deze negatief zijn of juist niet. Daarnaast is het interessant om te kijken of al-Tabari opgevat kan worden als een nuancering op het gebied van de representatie van Umayyaden als geheel of juist de negatieve representatie die veel historici aankaarten bevestigt.

Hoe moeten we al-Tabari plaatsen in de context van zijn eigen tijd?

Belang van zijn achtergrond

De achtergrond van al-Tabari (839-923 n.Chr), de auteur van *Tarikh al-rusul wal-muluk*, is belangrijk om meerdere redenen. De invloed van al-Tabari's werken is te bepalen aan de hand van zijn gezag, zowel in zijn eigen tijd als naderhand. Verder is zijn achtergrond ook van belang om zijn positie te bepalen. Zijn positie binnen het kalifaat van de Abbasiden kan namelijk invloed hebben gehad op de manier waarop hij schreef en welk beeld hij schetste van de Umayyaden. Ook in het geval van het schrijven over de Abbasiden is het belangrijk om te weten wat zijn positie was ten opzichte van hen. Als hij voor het hof schreef zou dit bepalend zijn geweest voor wat er besproken mocht worden. Tevens speelt zijn persoonlijke achtergrond mee in de bruikbaarheid van zijn geschriften als historische bron. De geloofwaardigheid van zijn werk is namelijk belangrijk voor het werk van historici. Het bepaalt voor een deel welke conclusies zij uit een analyse van zijn werk kunnen trekken. Daarom is het ook voor dit onderzoek belangrijk om een aantal aspecten van al-Tabari op een rijtje te zetten, aangezien deze een verklaring kunnen bieden voor de manier waarop al-Tabari de Umayyaden representeert in vergelijking met de Abbasiden.

Achtergrond van al-Tabari

Al-Tabari was een Perzische geleerde. Hij werd geboren in 839 n.Chr. in Amul, gelegen in Tabaristan (tegenwoordig bekend als Mazandaran, een provincie in Iran). Hij werd geschoold als religieus geleerde, maar ook als historicus. Al-Tabari schrijft nauwelijks over persoonlijke aspecten. We zijn pas meer over hemzelf te weten gekomen door het werk van andere auteurs die met hem of

[9] T. al-Hibri,''The Redemption of Umayyad Memory by the ʿAbbāsids'', *Journal of Near Eastern Studies* 61:4 (2002) 241-265, aldaar 248.
[10] Ibidem, 252.

zijn werken in aanraking zijn gekomen.[11] Het is helaas lastig te achterhalen wat al-Tabari's relatie tot die contacten was, omdat hij in zijn werken niet noemt waar hij deze mensen heeft ontmoet en wanneer. Toch is het mogelijk om een idee te vormen van het leven van al-Tabari. Over zijn voorouders is weinig bekend. Behalve zijn vaders kant. Zij hadden moslimnamen dus was er geen sprake van een niet-moslim achtergrond.[12] Zijn vader, genaamd Jarir, was niet de rijkste man maar had wel flink wat bezittingen. Deze erfde al-Tabari dan ook na zijn overlijden, wat hem de mogelijkheid gaf financieel onafhankelijk het leven door te gaan. Dit gaf hem de mogelijkheid zijn kennis als student mondeling op te doen, volgens moslims uit die tijd waardevoller dan schriftelijke kennis.[13] Daarnaast gaf het hem de kans veilig te wonen, aangezien er destijds geen instanties waren die verblijfplaatsen verschaften aan studenten maar persoonlijke connecties hiervoor essentieel waren.[14]

Volgens al-Tabari zelf kende hij met 7 jaar oud alle Koran verzen uit zijn hoofd, was hij met acht gebedsleider en schreef hij (wat in zijn tijd studeren was) met negen jaar de tradities van de Profeet al op.[15] Zijn verdere scholing kreeg hij in al-Rayy (hedendaags Teheran), die hem maakte tot de geleerde schrijver zoals hij inmiddels gezien wordt.[16] Al-Tabari zou vervolgens naar Bagdad trekken en kwam hier na de dood van Ibn Hanbal aan. Ibn Hanbal is de oprichter van het Hanbalisme wat tegenwoordig behoort tot een van de vier scholen binnen de Soennitische Islam. Het Hanbalisme kreeg in Bagdad veel aanhang onder de tijdgenoten van al-Tabari, behalve Al-Tabari zelf wat voor conflict zorgde met velen. Al-Tabari zag Ibn Hanbal als een grote *hadith* geleerde, maar niet als jurist. Dit zou er toe hebben geleid dat zijn huis vernietigd werd en hij sommige van zijn werken pas na zijn dood wilde laten publiceren.[17] Ook zouden de Hanbalisten hebben geprobeerd hem aan de Sjiieten te koppelen via zijn vermeende connecties met Alid extremisten (volgelingen van de vierde rechtgeleide kalief Ali waarbij het conflict tussen de Soennieten en Sjiieten ontstond) gebaseerd op zijn familiegeschiedenis.[18] Toch was al-Tabari's werkwijze niet in tegenspraak met Hanbalistische opvattingen en hield hij zich eveneens aan het gezag van de *akhbar* en *hadith.*

Al-Tabari had echter ook te maken met de Abbasidische aanhangers binnen de groep geleerden in Bagdad. In tegenstelling tot *hadith* geleerden (die alle volgelingen van Mohammed als gelijken zagen), hadden aanhangers van de Abbasiden wel een probleem met Mu'awiyah. Hij was namelijk de oprichter van de Umayyaden.[19] Mu'awiyah was ook een volgeling van Mohammed en daardoor gelijk in verdiensten aan de andere volgelingen. Voor de geleerden die aanhangers waren van de Abbasiden was dit problematisch, omdat zij de oprichter van de Umayyaden niet zagen als gelijke van de andere volgelingen van Mohammed. Al-Tabari moest hier rekening mee houden en combineerde dan ook zijn achtergronden als religieus geleerde en historicus.[20] Deze aanpak gold niet alleen voor zijn werk over de volgelingen van de Profeet, maar ook voor zijn kroniek *Tarikh al-rusul*

[11] F. Rosenthal, *The History of al-Tabari Volume 1: General Introduction and From the Creation to the Flood* (New York 1989) 6.

[12] Ibidem, 12.
[13] Ibidem, 14.
[14] Ibidem, 16.
[15] Ibidem, 15.
[16] Rosenthal, *The history of al-Tabari*, 16.
[17] A. I. Tayob, ''Ṭabarī on the Companions of the Prophet: Moral and Political Contours in Islamic Historical Writing'', *Journal of the American Oriental Society*, 119:2 (1999) 203-210, aldaar 205.

[18] Rosenthal, *The History of al-Tabari,* 13.
[19] Tayob,''Tabari on the Companions of the Prophet'', 203-210, aldaar 204.
[20] A. I. Tayob, ''Ṭabarī on the Companions of the Prophet: Moral and Political Contours in Islamic Historical Writing'', *Journal of the American Oriental Society*, 119:2 (1999) 203-210, aldaar 205.

wal-muluk. Al-Tabari kreeg uiteindelijk een dusdanige reputatie dat iedereen die zich binnen zijn onderwerpen bevond niet anders kon dan hem te noemen in zijn of haar werk.[21] Dit korte overzicht van de unieke positie van al-Tabari biedt enige context aan zijn werk en hoe we het kunnen interpreteren.

Hoofdstuk 1: De Umayyaden

1.1 Historische context

Het werk van al-Tabari is een cruciale aanvulling op de weinige beschikbare informatie over de Umayyaden en waarom hun kalifaat viel. In al-Tabari's kroniek wordt de val van de Umayyaden aan de hand van politieke problemen verklaard, in tegenstelling tot zijn tijdgenoten die de oorzaak bij religieuze omstandigheden leggen.[22] De focus lag voor al-Tabari bij individuen. Al-Tabari's interpretatie wordt later als leidende verklaring gezien voor de val van de Umayyaden. Latere, zeer bekende auteurs, zoals Ibn al-Athir (1160 n.Chr. – 1233 n.Chr.), zijn hier een voorbeeld van.[23] Qua bronnenmateriaal voor historisch onderzoek zijn slechts enkele gebouwen van de Umayyaden over. Het is daarom een logische stap om uit te wijken naar geschreven bronnen zoals die van al-Tabari om meer over die tijd en de Umayyaden te weten te komen, zeker nu wordt gedacht dat het huidige beeld gebaseerd op die schaarste aan bronnen niet genuanceerd genoeg is.

Naast de achtergrond van al-Tabari zelf is ook de historische context van de Umayyaden als volk essentieel voor de mogelijke interpretaties van hun cultuur en de kritiek daarop onder de Abbasiden. Bepaalde uitspraken die voor ons misschien lijken op neutrale uitspraken kunnen kritiekpunten zijn geweest op de Umayyaden. De Umayyaden regeerden van 661 n.Chr. – 750 n.Chr. en wisten in die korte tijd verder te bouwen op de veroveringen gedaan door de profeet Mohammed (620 – 632 n.Chr) en de vier rechtgeleide kaliefen (ook wel het Rashidun tijdperk genoemd) na hem. Volgens veel historici is het aan de Abbasiden te danken dat de Umayyaden tegenwoordig vooral bekend staan om hun slechte eigenschappen.[24]

Hoewel de Umayyaden tot dan toe het grootste Islamitische rijk wisten te realiseren, was het een rijk met veel interne politieke en religieuze problemen. Deze problemen zouden culmineren in een opstand door de Abbasiden (750 n.Chr. – 1258 n.Chr.) die het volgende kalifaat vormden. De legitimiteit van de Umayyaden werd in twijfel getrokken door zowel de Alids (aanhangers van de vierde rechtgeleide kalief: Ali ibn Abi Talib) als de Abbasiden, omdat de Umayyaden geen deel waren van de clan van de profeet Mohammed. Ook waren de Umayyaden volgens hen niet bezig met de 'ware' Islamitische waarden. Ze worden dan ook beschreven als machtsgierige koningen en niet als religieuze leiders. Dat ze zo beschreven worden is belangrijk, omdat alleen een legitiem kalifaat als religieus leider wordt erkend. Volgens velen binnen de moslimgemeenschap waren de Umayyaden dan ook een obstakel voor een legitieme en 'ware' Islamitische gemeenschap.[25]

De precieze gedachte achter de 'ware' en legitieme Islamitische gemeenschap is zó groot dat het een eigen onderzoeksveld heeft. Van belang voor dit onderzoek is dat er in het begin voornamelijk

[21] Rosenthal, *The History of al-Tabari,* 9.
[22] A. Borrut, P.M. Cobb, *Umayyad Legacies: Medieval Memories from Syria to Spain* (2010), 93.
[23] Ibidem, 94.
[24] Ibidem, 187.
[25] A. Borrut, P.M. Cobb, *Umayyad Legacies: Medieval Memories from Syria to Spain* (2010), 189.

sprake was van een gemeenschap van gelovigen (zij die geloofden in de eenheid van God) waartoe ook de christenen en joden werden erkend. Het zou in de tijd van de Umayyaden echter ontwikkelen tot een gemeenschap van moslims die tegenover de christenen en joden stonden.[26] Deze houding zorgde echter voor problemen voor de Umayyaden met de lokale bevolking in de veroverde gebieden, vanwege de religieuze overtuigingen. Daarnaast lieten de Umayyaden, in tegenstelling tot de Abbasiden, alleen Arabieren hoge administratieve functies bekleden. Ondanks deze conflicten probeerden de Umayyaden wel de moslimgemeenschap te legitimeren aan de buitenwereld. Door deze pogingen lieten de Umayyaden veel na aan hun opvolgers, ondanks een gebrek aan waardering hiervoor. Hierbij moet gedacht worden aan de manier van opvolgen (namelijk binnen familie), het verplaatsen van de hoofdstad, het vaststellen van religieuze rituelen (bijvoorbeeld de manier waarop er gebeden moest worden) en de manier van een leger onderhouden.[27] [28] De Umayyaden waren zeker niet de eersten die machtsoverdracht binnen de familie probeerden te houden. Ze waren echter wel het meest succesvol tot dan toe.[29] Voornamelijk de machtsoverdracht binnen de familie (zoals door de Umayyaden vastgelegd) is een veelvuldig gebruikt kritiekpunt tegen hen. Toch is dit niet veranderd in de tijd van de Abbasiden; het is zelfs voortgezet. Het probleem voor de moslimgemeenschap was dat in het Rashidun tijdperk de opvolging niet door erfelijkheid werd bepaald, maar gekozen door de kalief of door een groep aangesteld om de nieuwe kalief aan te wijzen. Daarom was het zo problematisch voor veel moslims dat de Umayyaden het wel op basis van erfelijkheid deden.

Het kalifaat van de Umayyaden zou vallen en later niet erkend worden door velen, waaronder de Abbasiden die de macht overnamen. De interne conflicten die het rijk van de Umayyaden zouden opbreken moeten we vooral zoeken bij het ontstaan van een splitsing binnen het leger. De Qays (de noordelijke stammen) kwamen tegenover de Yamanis (de zuidelijke stammen) te staan.[30] Dit conflict droeg bij aan de val van de Umayyaden. Toch zouden zij niet compleet verdwijnen. Niet alleen bleven ze regeren over al-Andalus (deel van Spanje door de Umayyaden veroverd), maar ze zouden ook nog onder de Abbasiden aanwezig blijven als lokaal prominente individuen. Hoewel de Abbasiden enige terugkeer van macht naar de Umayyaden tegenhielden, bleef er wel sporadisch steun voor hun legitimiteit. Pogingen door de Abbasiden om die legitimiteit te ondermijnen bleken onsuccesvol, voornamelijk in Groter Syrië (toen een provincie die meer dan alleen modern Syrië omvatte).[31]

1.2 Al-Tabari en zijn benadering van de tweede burgeroorlog

Hoe keek al-Tabari naar de Umayyaden? Al-Tabari behandelt in zijn kroniek ook de tweede fitna (burgeroorlog) die plaatsvond in 683 n.Chr. – 685 n.Chr. Dit doet hij in volume 20 van zijn kroniek, waarbij hij de evenementen beschrijft die bijna tot het einde van de Umayyaden hadden geleid. Hij beschrijft hoe het gezag van het Sufyanid huis wegvalt en wordt vervangen door dat van het Marwaniden huis. Interessant hierbij is hoe de verschillende partijen die tegenover de Umayyaden staan worden beschreven. Nog belangrijker is de manier waarop al-Tabari de gebeurtenissen beschrijft tussen deze verschillende groepen. Al-Tabari beschrijft namelijk de daden, uitspraken en

[26] A. Borrut, P.M. Cobb, *Umayyad Legacies: Medieval Memories from Syria to Spain* (2010), 191.
[27] I. Bligh-Abramski,''Evolution Versus Revolution: Umayyad Elements in the Abbasid Regime 133/750 – 320 - 932'',*Journal of the History and Culture of the Middle East* 65:2 (2009) 226-243, aldaar 227-230.
[28] Zie P. Crone, *From Arabian Tribes to Islamic Empire: Army, State and Society in the Near East c.600-850* (Burlington 2008).
[29] P. Crone, *God's Rule Government and Islam Six Centuries of Medieval Islamic Political Thought* (Columbia 2005), 39.
[30] Abramski, Evolution vs Revolution, 235.
[31] P.M. Cobb, *White Banners: Contention in Abbasid Syria 750-880* (Albany 2001), 52.

bewegingen van individuen (met enkele uitzonderingen). Dit is interessant, omdat hij hiermee de focus weghaalt van de verschillende partijen en eigenlijk vooral de verschillende personen met elkaar vergelijkt.

Al-Tabari laat hiermee niet alleen zien dat zijn woorden gezag dragen in zijn eigen tijd, maar distantieert zichzelf hierdoor ook van een sterk oordeel. Zijn eigen opinie is in te schatten door zijn gekozen referenties te bekijken. Het is echter niet mogelijk om met zekerheid iets te zeggen over zijn persoonlijke opinie omtrent de historische gebeurtenissen die hij beschrijft. Het is daarom cruciaal om te stellen dat meerdere interpretaties van zijn werk mogelijk zijn. Uit het historische debat blijkt tot op de dag van vandaag ook dat dit nog altijd geldt. Een kort overzicht van een aantal personen en stromingen betrokken bij deze fitna is nodig alvorens te bepalen hoe al-Tabari de Umayyaden in een tijd van crisis representeert.

1.3 Overzicht van de tweede burgeroorlog

Al-Tabari focust in volume 20 van zijn kroniek op de vroege jaren van het conflict. Hierbij worden per jaar de evenementen die plaatsvonden beschreven en gaat het specifiek over Marwan b. al-Hakam en de drie stromingen die probeerden het kalifaat van de Umayyaden over te nemen.[32] Marwan b. al-Hakam (Marwan) was de kalief die uiteindelijk het gezag van de Umayyaden zou herstellen en het huis van de Marwaniden stichtte. In dit volume van het werk van al-Tabari is hij de belangrijkste actor voor de kant van de Umayyaden. De belangrijkste vijand van de Umayyaden is Abdallah b. al-Zubayr (Zubayr), omdat hij veel steun kreeg van de mensen en door hen erkend werd als kalief. Zijn volgelingen, de Zubayrids, hadden echter niet alleen te maken met de Umayyaden. In oppositie tegen zowel Zubayr als de Umayyaden waren namelijk twee Sjiitische groepen. De eerste was die van de Penitents (die zichzelf zo hadden genoemd omdat ze hadden gefaald in het helpen van de zoon van Ali, al-Husayn). Zij zouden uiteindelijk worden verslagen door de Umayyaden en hielden zich tot die tijd vooral in al-Kufah. De tweede groep bevond zich ook in al-Kufah en stond onder de leiderschap van Mukhtar. Zij nemen aan het einde van dit volume de stad over en verdrijven de gouverneur die behoorde tot de Zubayrids.

De laatste groep die deelnam aan het conflict wordt beschreven als de Khawarij. Deze groep stamt uit de tijd van het kalifaat van Ali. Na het conflict van Ali werd de Islam verdeeld in Soennieten en Sjiieten. De Khawarij was een radicale subgroep die geloofde dat iedereen die goede daden verrichte kalief kon zijn en dus ook niet verbonden hoefde te zijn aan de Profeet Mohammed op een bepaalde manier. De Khawarij stonden in eerste instantie achter Zubayr, maar die bondgenootschap viel uiteen nadat de religieuze verschillen tussen hen te groot werden.

1.4 Hoe al-Tabari de verschillende actoren beschrijft

Al-Tabari begint zijn kroniek met een beschrijving van evenementen en acties rondom Marwan en Zubayr. Met het sterven van Mu'awiyah b. Yazid ontstond een machtsvacuüm.[33] Enerzijds is het opvallend dat hierbij dat de beschrijvingen over Marwan veel positiever zijn dan die van Zubayr. Anderzijds wordt Zubayr wel meer besproken dan Marwan, eveneens opmerkelijk. Al-Tabari schrijft wel dat Zubayr en Marwan in eerste instantie elkaar het kalifaat gunde. Echter, Al-Tabari refereert ook

[32] G.R. Hawting, *The History of al-Tabari volume 20: The Collapse of Sufyanid Authority and the coming of the Marwanids* (New York 1989).
[33] Ibidem, 5.

naar uitspraken van verschillende mensen die Zubayr bestempelen als een hypocriet.[34] Zubayr zou namelijk geweigerd hebben om twee kaliefen te accepteren. Ondanks deze kritiekpunten geniet Zubayr toch veel steun van de Kufans, Basrans, Syriërs (groot Syrië) en Mesopotamiërs.[35] Deze steun zou uiteindelijk afbrokkelen door het handelen van de Umayyaden. Zij wisten voornamelijk via veldslagen de steun voor Zubayr op te breken. Hiertegenover staat de beschrijving over Marwan. Marwan reageert op Hassan (een persoon aan het hof met kritiek op de keuze om hem het kalifaat te geven), met een uitspraak waardoor Hassan overtuigd wordt van Marwan's wijsheid. Geparafraseerd is de uitspraak: ''Als het God zijn wens is om het (kalifaat) aan mij te geven, zal geen van Zijn schepsels dat kunnen tegenhouden, maar als het God zijn wens is om het te weerhouden van mij zal geen van schepsels in staat zijn mij het te geven.[36]

Rond dezelfde tijd speelt ook het uiteenvallen van de bondgenootschap tussen Zubayr en de Khawarij. De Zubayrids en de Khawarij beschuldigen elkaar van godslastering en bestempelen elkaar als een vijand van God. Al-Tabari verwijt Zubayr specifiek dat hij beweerde veel gemeen te hebben met de Khawarij, maar tegelijkertijd wel had gevochten met de volgelingen van Ali (de vierde rechtgeleide kalief), omdat hij de dood van Uthman (derde rechtgeleide kalief) wou wreken.[37] Al-Tabari gaat verder vooral in op de gevechten die tussen de verschillende partijen ontstaan. Opmerkelijk daarbij is de keuze voor de voornamelijk lovende uitspraken over de generaals van de Umayyaden worden gekozen door al-Tabari.[38] Zoals eerder genoemd baseert al-Tabari alles wat hij schrijft op de uitspraken van anderen, waardoor het niet met zekerheid te zeggen is dat hij zelf ook lovend dacht over die generaals. Anderen genoemd door al-Tabari genieten niet van zoveel lovende woorden. In latere passages beschrijft al-Tabari hoe generaals van de Umayyaden dapper sterven in de strijd. Vervolgens beschrijft hij één van de belangrijkste gebeurtenissen: Abd al-Malik (die in de toekomst de volgende Umayyadische kalief zou worden en waarschijnlijk één van de bekendste Umayyaden tegenwoordig) en Abd al-Aziz worden aangewezen als opvolgers van Marwan. Marwan wordt kort daarna vermoord en het narratief richt zich daarna vooral op de acties van Zubayr en Mukhtar.[39]

De steun voor Zubayr neemt steeds verder af. Toch wordt op tamelijk neutrale wijze uitgelegd hoe Zubayr voornamelijk bezig is met het restaureren van de Ka'bah (de heilige steen in Mekka) en wat hij er aan toevoegt. Hij herbouwde het, omdat hij deze in een slag met de Umayyaden had vernietigd.[40] De manier waarop Mukhtar beschreven wordt is afwisselend. Aan de ene kant worden zijn goede acties en daden beschreven door al-Tabari, terwijl hij aan de andere kant door laat schemeren dat hij beloftes, die gemaakt zijn in naam van God, niet zou eren.[41] Mukhtar meende namelijk dat hij zelfs van een belofte gemaakt in naam van God kon terugkomen, mits hij zelf een groter en beter doel zag. Zo was het volgens hem rechtvaardig in de ogen van God. Daarnaast wordt beschreven hoe Mukhtar de mensen in al-Basra voor zich wist te winnen. Ook wordt beschreven hoe hij meeleeft met zijn vijanden door ze toe te staan veilig weg te trekken.[42]

---

[34] G.R. Hawting, *The History of al-Tabari volume 20: The Collapse of Sufyanid Authority and the coming of the Marwanids* (New York 1989), 50.
[35] Ibidem, 47.
[36] Ibidem, 59.
[37] Ibidem, 98.
[38] Ibidem, 136.
[39] Ibidem, 160-161.
[40] Ibidem, 176.
[41] Ibidem, 184.
[42] Ibidem, 219, 223.

In de eerste plaats is duidelijk dat al-Tabari voornamelijk individuen beschrijft en zijn beschrijving positief of negatief is op basis van de acties van die individuen. Het is bijzonder dat al-Tabari ervoor kiest om ook de goede eigenschappen van Mukhtar te beschrijven. Mukhtar was een Sjiiet en zoals ik eerder heb genoemd bevond al-Tabari zich in een omgeving (Bagdad 9de -10de eeuw) waar de meeste auteurs de Hanbali school aanhingen en dus Soenniet waren. Dit is problematisch, omdat de Soennieten en Sjiieten het slecht met elkaar kunnen vinden. Ondanks de retoriek van de Abbasiden tegen de Umayyaden, lijkt al-Tabari hier van af te wijken door voornamelijk de tegenstanders van de Umayyaden kritisch te beschrijven. Het is ook mogelijk dat al-Tabari de evenementen van de tweede fitna zo objectief mogelijk probeerde te beschrijven. Ook de bronnen die hij daarvoor gebruikte waren wellicht kritischer over de vijanden van de Umayyaden dan de Umayyaden zelf. De benadering van al-Tabari over de tweede burgeroorlog en de Umayyaden is vooral interessant als we het vergelijken met zijn benadering van de Abbasiden en de vierde burgeroorlog.

Hoofdstuk 2: De Abbasiden

2.1 Historische context

Hoewel dit onderzoek voornamelijk gericht is op de representatie van de Umayyaden en hoe we dat kunnen vergelijken met de representatie van de Abbasiden in een tijd van burgeroorlog, is het van belang om ook kort de context van de Abbasiden te schetsen. Ik zal niet te veel in gaan op de eindperiode van het Abbasidische rijk, maar de focus meer bij het begin van deze dynastie leggen, omdat dit relevanter is voor dit onderzoek. De Abbasiden regeerden van 750 n.Chr. – 1258 n.Chr (hoewel, effectief gezien verloor het kalifaat eerder al de politieke invloed in hun rijk maar daar kom ik later op terug). De Abbasiden ontstonden door een opstand tegen de Umayyaden. Ze waren zeker niet de eersten die in opstand kwamen tegen hen, maar waren wel als enige succesvol hierin. Dit luidde ook het eind van de invloed van de Ummayaden in hun territoria aan (de uitzondering was al-Andalus, gelegen in Spanje waar de Umayyaden nog tot 1031 invloed hadden). Hoewel velen van hen wel veel lokale invloed hielden onder de Abbasiden, vreesden de Abbasiden niet voor een terugkeer van de Umayyadische hegemonie.[43]

De rebellen, waarvan de oprichters van de Abbasiden een deel waren, kwamen op in de regio bekend als Khurasan (oosten van hedendaags Iran). Ze noemden zichzelf *Hashimiyya,* ofwel de aanhangers van Hashim's (overgrootvader van de profeet Mohammed) afstammelingen. Ze waren echter een Sjiitische beweging, wat onder Abbas voor problemen zou zorgen. De eerste kalief werd Abbas, hoewel er plannen waren om anderen aan te stellen. Hij en veel van zijn opvolgers gaven zichzelf namen met een gezegende betekenis (zoals al-Mahdi en al-Rashid) om aan te tonen dat er een tijd van gezegende en rechtvaardige Imam's was aan gebroken.[44] Net zoals de Umayyaden, wezen de Abbasiden hun opvolgers aan binnen de familie om de macht onder hen te houden. Dit ging echter tegen de principes van de grotere *Hashimiyya*-beweging in. Zo kwam er een conflict met de Alids (aanhangers van Ali, de vierde rechtgeleide kalief), omdat zij niet begrepen hoe het kwam dat afstammelingen van al-Abbas (Oom van de Profeet Mohammed) konden regeren in plaats van

[43] P.M. Cobb, *White Banners: Contention in Abbasid Syria 750-880* (Albany 2001), 51.
[44] P. Crone, *God's Rule Government and Islam Six Centuries of Medieval Islamic Political Thought* (Columbia 2005), 87.

afstammelingen van Ali.[45] Ter legitimering beweerde de Abbasiden dat het recht tot het kalifaat overgeleverd was aan al-Abbas en niet aan Ali.

Deze legitimatie gebruikten de Abbasiden in een poging zich af te zetten tegen hun voorgangers, de Umayyaden. Dit probeerden zij op een aantal manieren te realiseren. Ten eerste konden ze aantonen dat ze afstammelingen waren van de familie van de profeet en de clan van de profeet (Quraysh), terwijl de Umayyaden hier niet toe behoorden. Daarnaast beweerden ze dat de Umayyaden niets meer waren geweest dan wereldlijke koningen en dus niet het religieuze recht hadden om te regeren. Interessant is ook het fenomeen van dromen. De kaliefen van de Abbasiden zouden dromen hebben gehad, evenals Mohammed en andere profeten zoals Joseph en Abraham. Dromen werden gezien als profetische gebeurtenissen. De Umayyaden zouden dit niet hebben gehad volgens de Abbasiden.[46] Dit wordt door historici vandaag de dag gezien als Abbasidische propaganda, wat volgens bijvoorbeeld J. Weststeijn wordt bewezen doordat er geen enkele droom van een Umayyadische kalief is vastgelegd in het werk van al-Tabari. Dit laatste kan echter worden verklaard door een gebrek aan bronnen waaruit al-Tabari dromen van de Umayyaden had kunnen halen. Wel is algemeen gezien duidelijk dat de Abbasiden net zoals de Umayyaden bezig waren met zichzelf legitimeren binnen de Islamitische gemeenschap.

Ondanks deze legitimeringspogingen hadden de Abbasiden interne onrust. Voor hen was het conflict tussen de Qays (noordelijke stammen) en de Yaman of Yamanis (zuidelijke stammen) aan het begin van hun regeerperiode nog altijd actueel.[47] De problemen zouden erger worden na de burgeroorlog tussen de broers al-Amin en al-Ma'mun. De lokale bevolking in hoge machtsposities zou namelijk provincies zo goed als autonoom gaan regeren, nadat al-Ma'mun had gewonnen van zijn broer en het kalifaat overnam.[48] Ze zouden essentieel worden voor gouverneurs die vrijwel altijd van buiten de provincie kwamen. Hoewel de Abbasiden niet alle controle over de provincies verloren, nam hun invloed in deze regio's wel sterk af.[49] De gouverneurs waren afhankelijk van de lokale elite voor troepen in tijden van onrust. Daarom was het zo belangrijk voor hen om goede banden te hebben met de lokale elite. Wat de Abbasiden voornamelijk anders maakte dan de Umayyaden was hun beleid omtrent familie en hoge functies. Daar waar de Umayyaden deze functies toelieten aan personen van geallieerde stammen of beschermelingen, lieten de Abbasiden de meeste belangrijke administratieve functies alleen over aan familieleden.[50]

2.2 De oorlog tussen twee broers: de vierde burgeroorlog

Wanneer de Abbasiden worden vergeleken met de Umayyaden komt soms een oordeel naar voren: de Umayyaden zouden een smet zijn op de geschiedenis van de Islamitische gemeenschap, terwijl de Abbasiden het goede waren tegenover hun kwaad.[51] Dit argument wordt echter sterk in

[45] P. Crone, *God's Rule Government and Islam Six Centuries of Medieval Islamic Political Thought* (Columbia 2005), 90.
[46] J. Weststeijn,''Dreams of Abbasid Caliphs: Suspense and Tragedy in al-Tabari's History of Prophets and Kings'', *Oriens* 38 (2010) 17-34, aldaar 18.
[47] H. Kennedy,'' Central Government and Provincial Elites in the Early Abbasid Caliphate'', *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 44:1 (1981) 26-38, aldaar 28.
[48] Ibidem, 29.
[49] Ibidem, 33.
[50] T. al-Hibri, *Reinterpreting Islamic Historiography Harun Al-Rashid and the Narrative of the Abbasid Caliphate* (Cambridge 1999), 7.
[51] T. al-Hibri,''The Redemption of Umayyad Memory by the ʿAbbāsids'', *Journal of Near Eastern Studies* 61:4 (2002) 241-265, aldaar 241.

twijfel getrokken door moderne historici. Daarnaast blijkt dat het beeld van schrijvers en historici uit de tijd van de Abbasiden over de Umayyaden niet geheel negatief is. Volume 31 (over de burgeroorlog tussen de twee Abbasidische broers) van de kroniek van al-Tabari laat namelijk zien dat hij ook hier individuen behandelt. Hij spreekt over de individuele daden van verschillende actoren binnen deze burgeroorlog, niet de Abbasiden in het algemeen. Om deze beschrijving te kunnen vergelijken met de manier waarop de Umayyaden worden gerepresenteerd, zal ik eerst weer kort de context van het conflict uitleggen en de verschillende actoren toelichten.

Haroen al-Rashid (766 n.Chr. – 809 n.Chr.) stierf bij een militaire expeditie vanuit Bagdad naar Khurasan die bedoeld was om een opstandige gouverneur tegen te houden. Haroen al-Rashid werd echter ernstig ziek voordat het conflict voorbij was en stierf.[52] Er was reeds voorspeld dat het kalifaat onder de familie van Haroen al-Rashid problemen zou krijgen. Deze problemen zouden tot uiting komen in de regeerperiode van al-Amin (787 n.Chr. – 813 n.Chr.). Haroen al-Rashid had namelijk besloten om het kalifaat na te laten aan hem en de provincie van Khurasan aan al-Amin's oudere halfbroer, al-Ma'mun (786 n.Chr.- 833 n.Chr.). Het zou uiteindelijk op een conflict uitlopen, waarbij volgens al-Tabari voornamelijk al-Amin de positie van zijn halfbroer wilde ondermijnen. Al-Amin krijgt in veel van de vroegere Abbasidische kronieken ook weinig sympathie en wordt veelal aangehaald als voorbeeld van een kalief die tegen Abbasidische waardes omtrent religie en koningschap was.[53] Hij zou vreemde gedragstrekken hebben gehad en weinig oog voor staatszaken. Ook zou al-Amin zich schuldig maken aan het nuttigen van wijn (wat binnen de Islam verboden is). Dit staat in scherp contrast met de eigenschappen van al-Ma'mun, wie wordt beschreven door dezelfde auteurs als een wijze, vrome en sobere kalief. Ook zou al-Amin geen respect hebben gehad voor de nagedachtenis van zijn vader, terwijl al-Ma'mun dat wel had. Al-Ma'mun zou uiteindelijk het kalifaat overnemen, nadat zijn leger Bagdad had overgenomen en al-Amin was vermoord. Toch zorgde dit laatste voor vraagtekens bij de legitimiteit van al-Ma'mun, ongeacht zijn beter gestelde eigenschappen.[54] Bij een kritische blik op de tekst van al-Tabari blijkt dat zijn mening ingewikkelder is dan op het eerste oog lijkt.

Al-Tabari behandelt in dit deel van zijn werk niet alleen de halfbroers uitvoerig. Ook een aantal andere kernfiguren van het conflict worden door hem besproken. Het narratief gaat in het algemeen over twee kanten die tegenover elkaar staan. Hierbij gelden Tahir en al-Fadl b. Sahl als de belangrijkste figuren aan de kant van al-Ma'mun. Al-Fadl b. Rabi, Ali b. Isa en Abd al-Rahman gelden als de belangrijkste figuren aan de kant van al-Amin. Hoewel er veel meer figuren worden besproken, zijn dit de belangrijksten in het conflict. Tahir was de belangrijkste generaal van al-Ma'mun. Hij zegevierde tegen de legers van al-Amin en veroverde uiteindelijk Bagdad. Al-Fadl b. Sahl was de belangrijkste adviseur van al-Ma'mun en essentieel voor het ontstaan van dit conflict. Al-Fadl b. Rabi was de belangrijkste adviseur van al-Amin en adviseerde hem zoals al-Fadl b. Sahl dat voor al-Ma'mun deed. Ali b. Isa was de eerste commandant van het leger van al-Amin en zou uiteindelijk sterven bij een slag tegen Tahir. Abd al-Rahman zijn opvolger als commandant van het leger van al-Amin. Al-Tabari's representatie van deze figuren is essentiële informatie om de onderzoeksvraag (over de vergelijking tussen de representatie van de Umayyaden en de Abbasiden) te kunnen beantwoorden.

[52] T. al-Hibri, *Reinterpreting Islamic Historiography Harun Al-Rashid and the Narrative of the Abbasid Caliphate* (Cambridge 1999), 53.
[53] Ibidem, 59.
[54] Ibidem, 60.

2.3 Al-Tabari over de actoren van de vierde burgeroorlog

Op het eerste gezicht lijkt al-Tabari zich te plaatsen binnen de groep van auteurs die al-Amin als de schuldige van de burgeroorlog zag. Wanneer men echter nauwkeuriger leest blijkt al-Tabari, ondanks de benadrukking van al-Amin's slechte kwaliteiten, het ontstaan van het conflict niet direct aan hem te wijten. Voorafgaand aan het conflict beschrijft hij de correspondentie tussen al-Amin en al-Ma'mun. In deze correspondentie komt naar voren dat al-Amin steeds meer verlangt van al-Ma'mun, ondanks de wensen van Haroen al-Rashid. Op de eerste plaats schrijft al-Amin dat hij is verkozen door God boven al-Ma'mun, omdat hij beter is.[55] Ook draagt al-Amin zijn halfbroer op om hem het welvaartsoverschot dat hij heeft gekregen af te staan. Hoewel al-Amin de wens van zijn vader accepteerde om Khurasan aan zijn halfbroer na te laten, was hij er wel van overtuigd dat het geld wat al-Ma'mun niet nodig had voor Khurasan aan hem toebehoorde. Daarnaast werd ook gevraagd aan al-Ma'mun om een deel van zijn gebieden af te staan.[56] Al-Amin is het niet eens met de wensen van zijn vader en scheurt daarom het desbetreffende document doormidden, de regeling opheffend.[57] Toch wordt de directe schuld voor de burgeroorlog niet bij al-Amin gelegd.

Het zijn al-Fadl b. Rabi en al-Fadl b. Sahl die worden aangewezen als de aanstichters van de burgeroorlog. Rabi adviseerde al-Amin dat het beter zou zijn om een conflict te beginnen, omdat de huidige verdeling (al-Amin en al-Ma'mun hadden op dit moment nog vrede) minder lucratief was dan het mogelijke resultaat van een burgeroorlog.[58] Ook overtuigde hij al-Amin dat die zijn zoon als opvolger moest aanwijzen in plaats van al-Ma'mun (waartoe het eigenlijk behoorde), mocht al-Amin overlijden.[59] Dit heeft Rabi volgens de referentie van al-Tabari gedaan om zijn leven te redden, omdat hij dacht dat hij zou woorden gedood als al-Ma'mun aan de macht zou komen. Hiertegenover staan de acties van de adviseur van al-Ma'mun, al-Fadl b. Sahl. Sahl neemt het namelijk op zich om in naam van al-Ma'mun te schrijven naar al-Amin en hem te informeren dat zijn uitspraak niet terecht was.[60] De onderhandelingen tussen al-Amin en al-Ma'mun gaan verder tot de oorlog uitbreekt. Al-Ma'mun had toen een deel van zijn familie en welvaart nog in Bagdad zitten en kreeg die ook niet terug van zijn halfbroer.[61] Na deze beschrijvingen gaat al-Tabari over op het beschrijven van de verschillende gevechten die plaatsvonden tussen de legers van al-Amin en al-Ma'mun.

Vanaf dit moment wordt Tahir uitvoerig besproken. Het begint met de overwinning van Tahir op Ali b. Isa. Er wordt beschreven hoe hij tegen alle verwachtingen in overwint. Zijn legermacht is in de minderheid, maar hij roept zijn manschappen op om te vechten zoals de Kharawij dat doen. Dat is met volle overtuiging vechten ook al zijn ze in de minderheid.[62] Tahir krijgt voor deze overwinning de titel van dhu al-Yaminayn (bezitter van twee rechter handen). De betekenis van deze eretitel is mij niet helemaal duidelijk en wordt ook niet uitgelegd. Ik neem daarom aan dat het voor het beoogde publiek van al-Tabari wel duidelijk was. Naast deze beschrijving van zijn dapperheid wordt ook aangehaald hoe de manschappen van Tahir het lichaam van Ali b. Isa in een put gooiden en zijn hoofd

[55] M. Fishbein, *The history of al-Tabari Volume 31: The War Between Brothers* (New York 1992), 6.
[56] Ibidem, 32.
[57] Ibidem, 28.
[58] Ibidem, 43.
[59] Ibidem, 22.
[60] Ibidem, 30.
[61] Ibidem, 34.
[62] Ibidem, 53.

aan Tahir toonden. Ook worden er kisten met wijn geplunderd en wordt de uitspraak gedaan dat ze hard hebben gevochten en dit dus hebben verdiend (ondanks het verbod op wijn in de Islam).[63]

In een gedicht dat al-Tabari erbij betrekt wordt gesproken over de ijdelheid en homoseksualiteit van al-Amin en zijn adviseurs. Hoewel in dit gedicht de schuld nogmaals bij Rabi wordt gelegd, staat er ook dat al-Amin hem niet onder controle had en dus zelf ook fout zat. Abd al-Rahman wordt de nieuwe commandant. Rahman benadert het conflict een stuk voorzichtiger dan zijn voorganger, maar ook hij wordt verslagen. Rahman vraagt aan Tahir om veilig terug te mogen trekken en dit laat Tahir toe. Rahman komt hier echter op terug. Hij valt Tahir aan, maar sneuvelt zelf in de strijd. Dit zou hij hebben gedaan omdat hij al-Amin had gezegd dat die zijn gezicht niet zou zien met een verlies.[64] Van Tahir wordt gezegd dat hij gezworen loyale dorpen zou beschermen, maar de rest zou worden platgebrand.[65] Het wordt door Tahir gerechtvaardigd (volgens al-Tabari) met het concept van *dar al-Harb*. Dit concept, wat vertaald kan worden met 'verblijfplaats van oorlog', was voor de Islamitische gemeenschap een manier om een onderscheid te maken tussen henzelf en de ander. Voor de Islamitische gemeenschap spreken we dan van een *dar al-Islam*, de nog niet Islamitische delen van de wereld werden gezien als gebieden waar oorlog voeren terecht en nodig was. Opvallend hierbij is dat de commandanten van al-Amin constant aan hem gekoppeld worden in dit stuk, maar dat er bij de slechte daden van Tahir niet of weinig wordt gesproken over het feit dat hij de generaal van al-Ma'mun is. Dit gebeurt gedurende het verloop van het verhaal meerdere keren, waaronder ook bij de val van Bagdad.

De belegering van Bagdad door Tahir volgt na de gebeurtenissen met Abd al-Rahman. In de eerste instantie wordt besproken dat Bagdad niet langer een veilige plek is voor haar inwoners en dat criminelen iedereen die ze tegenkwamen beroofden en aanvielen.[66] Hoewel Tahir uiteindelijk zou zegevieren, verloor hij in deze strijd veel van zijn manschappen. Hij liet daarom alles wat behoorde tot de oppositie platbranden. Dit omdat hij niet gewend was zoveel manschappen te verliezen.[67] Echter, er wordt door al-Tabari ook verteld dat de manschappen van al-Amin nog ergere verwoesting veroorzaakten aan de huizen van Bagdad. Daarnaast liet al-Amin zijn eigen bevolking plunderen in een zoektocht naar meer geld. Deze plunderingen werden gelegitimeerd aan de hand van (bleek later) valse beschuldigingen of geruchten.[68] Zo wordt beschreven hoe naast de ernstige verwoesting van Tahir, de daden van al-Amin nog een stap verder gingen omdat hij zijn eigen mensen beroofde. Al-Amin zou later, toen alles verloren leek, hebben gewenst dat beide kanten zouden sterven. Dit zei hij omdat zijn eigen soldaten en mensen zijn geld wilden, en zijn vijand hem dood wilde hebben.[69]

Op het laatste moment probeert al-Amin zich over te geven aan een andere generaal van al-Ma'mun dan Tahir. Door dit te doen hoopt hij die generaal nog te kunnen overtuigen om hem te steunen. Al-Amin geeft zich niet over aan Tahir, omdat hij er van overtuigd is dat Tahir nooit al-Ma'mun zou verraden ongeacht hoeveel geld hem werd geboden.[70] Tahir laat al-Amin en deze generaal in een nederlaag lopen. Al-Amin wordt gevangen genomen en later onthoofd. Voor een tijdje wordt het hoofd op de poort van al-Anbar geplaatst. Zijn hoofd, scepter en gebedskleed worden

[63] M. Fishbein, *The history of al-Tabari Volume 31: The War Between Brothers* (New York 1992), 55-56.
[64] Ibidem, 87.
[65] Ibidem, 138.
[66] Ibidem, 153.
[67] Ibidem, 156.
[68] Ibidem, 162.
[69] Ibidem, 172.
[70] Ibidem, 185.

daarna naar al-Ma'mun gestuurd.[71] Tahir verantwoordt zijn acties aan al-Ma'mun en vertelt hem tot slot ook dat er geen opstandelingen meer kunnen zijn, omdat iedereen loyaal is en heeft kunnen zien dat al-Ma'mun met een zachte hand regeert. De ironie van deze uitspraak zal de meeste lezers niet ontgaan.[72] Al-Tabari eindigt zijn narratief met een stuk over een muiterij van het leger van Tahir en hoe dat wordt opgelost. Als laatste behandelt al-Tabari nog een aantal aspecten van het leven van al-Amin, waarbij hij vertelt over zijn vreemde daden (een man die niet tegen watermeloen kan forceren watermeloen te eten), dronkenschap en andere slechte eigenschappen.

2.4 De vergelijking tussen de representatie van de Umayyaden en Abbasiden

Al-Tabari beschrijft veel meer slechte eigenschappen in deze tekst dan in die over de burgeroorlog van de Umayyaden. Hoewel de omstandigheden anders zijn (de Umayyaden vechten niet onderling, maar de Abbasiden wel), is het opvallend dat al-Tabari zich veel negatiever uitspreekt over de betrokken actoren in dit conflict dan die van de Umayyaden. Het is mogelijk dat deze burgeroorlog dichter bij zijn eigen tijd zat en dat er daarom meer bronnen voor beschikbaar waren waaruit hij kon putten. Ook is het mogelijk dat hij voornamelijk de burgeroorlog tussen de twee broers ziet als een voorbeeld van slechte heerschappij waar de huidige kalief voor moet oppassen. Het probleem hiermee is in eerste instantie dat al-Tabari dit niet schreef in opdracht van de Abbasidische kalief uit zijn tijd en ook niet voor hem. Op de tweede plaats is het ook discutabel, omdat hij zich toch wel enigszins positief uitlaat over de daden van de Umayyaden. Het comparatief van deze twee teksten uit het werk van al-Tabari toont niet alleen de negatieve toon over individuen. Wat juist opvalt is de relatief positieve (of op zijn minst neutrale) toon ten opzichte van de Umayyaden. In het conflict tussen de twee Abbasidische broers noemt al-Tabari slechte eigenschappen van beide kanten. Hoewel hij die toeschrijft aan individuen, en al-Ma'mun met enige voorzichtigheid gezien kan worden als de beste actor, is het wel zo dat beide kanten kritiek krijgen.

Conclusie

Resultaat

Was al-Tabari zo negatief over de Umayyaden als lange tijd werd gedacht? Simpel gezegd, nee. Maar hoe verschilde de manier van representatie van de Umayyaden in een tijd van burgeroorlog van de representatie van de Abbasiden in een tijd van burgeroorlog? In dit onderzoek heb ik niet alleen naar twee volumes over burgeroorlog gekeken, maar ook de context van al-Tabari's leven kort behandeld. De representatie van de Umayyaden door al-Tabari was veel positiever dan verwacht werd van zijn tijd, zeker bij het beschrijven van een burgeroorlog. Zelfs met de context van al-Tabari's leven is het een opvallend positieve beschrijving van de Umayyaden. Vergeleken met de beschrijving van de burgeroorlog tussen de twee Abbasidische broers is het nog opvallender hoe positief al-Tabari de Umayyaden beschrijft. Waar hij bij de Umayyaden vooral negatief sprak over hun tegenstanders, sprak hij bij de Abbasiden negatief over beide partijen. Zelfs als de context van de twee burgeroorlogen in acht wordt genomen is het opmerkelijk. Wanneer al-Tabari had gekozen om alleen al-Amin of al-Ma'mun slecht af te beelden, kan men aan al-Tabari toeschrijven dat hij een kant koos in het conflict. Aangezien er bij de Umayyaden sprake was van een conflict over voornamelijk religieuze

[71] M. Fishbein, *The history of al-Tabari Volume 31: The War Between Brothers* (New York 1992), 195-196.
[72] Ibidem, 199.

overtuigingen, met uitzondering van Zubayr, zou de vergelijking minder noemenswaardig zijn geweest. Het toont op zijn minst dat al-Tabari religieuze zaken belangrijk vond. Het verklaart echter niet waarom hij zich dan positief uitlaat over de Umayyaden. Dit kwam wellicht omdat hij zich baseerde op andermans uitspraken en het feit dat de Umayyaden een sterke positie verkregen na de burgeroorlog; in tegenstelling tot de Abbasiden die na de burgeroorlog tussen de twee halfbroers juist een verzwakte positie overhielden. Door zich over beide broers erg kritisch te uiten (vergeleken met zijn stuk over de Umayyaden) laat al-Tabari zien dat ons beeld van de representatie van de Umayyaden onder de Abbasiden verdere nuancering vereist.

Vervolgonderzoek

Dat de Umayyaden niet altijd negatief werden afgebeeld in de tijd van de Abbasiden is reeds duidelijk geworden uit recent historisch onderzoek. Echter, met dit onderzoek heb ik gepoogd een specifiekere situatie te analyseren en aan te tonen dat deze nuancering verder doorgetrokken dient te worden. De Umayyaden worden dus niet altijd negatief gerepresenteerd. Bij een periode van verdeeldheid binnen de religieuze gemeenschap wordt elke partij kritisch benaderd. Juist de groep die ervoor zorgt dat de gemeenschap weer verenigd wordt, krijgt al lof ongeacht hun geschiedenis. Hoewel deze conclusie niet sluitend is, geeft het wel een interessant perspectief dat meer inzicht biedt en verder onderzoek mogelijk maakt. Er is nog veel onduidelijk over de precieze positie van de Umayyaden binnen de retoriek en historiografie van de Abbasiden. Een voorbeeld hiervan is vergelijking van de representatie van de Umayyaden in een goede of stabiele tijd met die van de Abbasiden in een soortgelijke tijd. Dit zou meer inzicht kunnen bieden omtrent dit thema. Juist het werk van al-Tabari is hiervoor van belang, vanwege zijn unieke positie als één van de meest invloedrijke historici binnen de Islamitische historiografie, maar ook vanwege zijn unieke positie ten opzichte van zijn tijdgenoten.

Bibliografie

Primaire bronnen:

Al-Tabari: Tarikh al-rusul wal-muluk: History of the Prophets and Kings:

Fishbein M., *The history of al-Tabari Volume 31: The War Between Brothers* (New York 1992).

Hawting G.R., *The History of al-Tabari volume 20: The Collapse of Sufyanid Authority and the coming of the Marwanids* (New York 1989).

Rosenthal F., *The History of al-Tabari Volume 1: General Introduction and From the Creation to the Flood* (New York 1989).

Secundaire literatuur:

Al-Hibri T., *Reinterpreting Islamic historiography Harun Al-Rashid and the Narrative of the Abbasid Caliphate* (Cambridge 1999).

Al-Hibri T.,''The Redemption of Umayyad Memory by the ʿAbbāsids'', *Journal of Near Eastern Studies* 61:4 (2002) 241-265.

Bennison A.K., *The great Caliphs: the Golden Age of the Abbasid Empire* (London 2009).

Bligh-Abramski I.,''Evolution Versus Revolution: Umayyad Elements in the Abbasid Regime 133/750 – 320 -932'',*Journal of the History and Culture of the Middle East* 65:2 (2009) 226-243.

Borrut A., Cobb P.M., *Umayyad Legacies: Medieval Memories from Syria to Spain* (2010).

Cobb P.M., *White Banners: Contention in Abbasid Syria 750-880* (Albany 2001).

Crone P., *From Arabian Tribes to Islamic Empire: Army, State and Society in the Near East c.600-850* (Burlington 2008).

Crone P., *God's Rule Government and Islam Six Centuries of Medieval Islamic Political Thought* (Columbia 2005).

Ghobadzdeh N., Akbarzadeh S.,''Sectarianism and the prevalence of 'othering' in Islamic thought'', *Third World Quarterly* 36:4 (2015) 691-704.

Grabar O.,'' Umayyad "Palace" and the 'Abbasid "Revolution'', *Studia Islamica* 18 (1963) 5-18.

Hawting G.R., *The first dynasty of Islam: the Umayyad caliphate A.D. 661-750* (Illinois 1987).

Humphreys R.S., *Islamic History: A Framework for Inquiry* (Princeton 1991).

Kennedy H.,'' Central Government and Provincial Elites in the Early Abbasid Caliphate'', *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 44:1 (1981) 26-38.

Lewis B., *Islam: from the Prophet Muhammad to the Capture of Constantinople* (New York 1974).

Lindstedt I.,''Al-Mada'ini and the Narratives of the Abbasid Dawla'', *Studia Orientalia Electronica* 5 (2017) 65-150.

Sizgorich T., ''Narrative and Community in Islamic Late Antiquity'', Past & Present, No. 185 (2004) 9-42.

Tayob A.I., ''Ṭabarī on the Companions of the Prophet: Moral and Political Contours in Islamic Historical Writing'', *Journal of the American Oriental Society*, 119:2 (1999) 203-210.

Weststeijn J.,''Dreams of Abbasid Caliphs: Suspense and Tragedy in al-Tabari's History of Prophets and Kings'', *Oriens* 38 (2010) 17-34.